

Een economische analyse van echtscheiding in Nederland

Sabrina Pit en Jan Rouwendal*

In dit artikel wordt verslag gedaan van een poging de economische analyse van echtscheiding toe te passen op Nederlands datamateriaal. De economische analyse van partnerkeus, huwelijk en echtscheiding is van recente datum en voornamelijk ontwikkeld door de Amerikaanse econoom Becker, die onder meer voor dit werk recent de Nobelprijs ontving. De gegevens die worden gebruikt, zijn verzameld in het kader van het Onderzoek Relatievormen in Nederland (ORIN). Het onderzoek kan worden beschouwd als een toets van het belang van economische variabelen en als een poging dat belang ook te meten. De gebruikte statistische methode is het proportional hazard model van Cox. Het artikel bevat een korte uiteenzetting van datgene wat in de theoretische economische literatuur is gezegd over de stabiliteit van huwelijken en de resultaten van eerder empirisch werk dat op basis van deze economische theorie is verricht. Op basis daarvan wordt het model gespecificeerd. De schattingsresultaten vormen ten dele een bevestiging van de theorie, ten dele zijn zij daarmee in tegenspraak. Economische variabelen lijken inderdaad substantiële invloed uit te oefenen op het echtscheidingsrisico, maar de wijze waarop is kennelijk nog niet volkomen duidelijk.

Inleiding

Het is algemeen bekend dat het aantal echtscheidingen de laatste drie decennia sterk is toegenomen. Het aantal per jaar voorkomende echtscheidingen is opgelopen van 6.500 in 1950 tot 34.000 in 1985 en heeft zich sindsdien gestabiliseerd op een niveau rond 28.000 (zie tabel 1)¹. Daarbij dient te worden bedacht dat het ongehuwd samenwonen in dezelfde periode sterk aan belang heeft gewonnen en dat jaarlijks ook een groot aantal van dergelijke relaties wordt beëindigd. Op het verloop van dit aantal is veel minder zicht dan op dat van de huwelijksontbindingen. Echtscheiding is voor vele betrokkenen (partners, kinderen, familie) een dramatische gebeurtenis. Het huishouden waartoe iemand behoort vormt een belangrijk onderdeel van zijn of haar functioneren in de maatschappij. Splitsing daarvan is niet alleen een zaak van emoties, maar heeft evenzeer aanzienlijke sociale en economische consequenties. De gewenste woonruimte, de aanspraak die op pensioen kan worden gemaakt, het beroep dat op sociale zekerheidswetten wordt gedaan en het arbeidsaanbod worden door echtscheiding beïnvloed. Omgekeerd mag men ook verwachten dat de maatschappelijke en financiële consequenties van uiteengaan door gehuwden worden overwogen bij het nemen van een beslissing over het al dan niet ontbinden van het huwelijk. Meer in het algemeen kan men vermoeden dat economische variabelen invloed

* Dr. J. Rouwendal maakt deel uit van de Vakgroep Huishoudstudies, Landbouwniversiteit Wageningen, postbus 8060, 6700 DA Wageningen. S. Pit is studente van deze vakgroep.

uitoefenen op het verschijnsel echtscheiding.

Deze visie is uiteraard met name door economen gepropageerd.

Vooraf Gary Becker, die recent de Nobelprijs won, heeft naar voren gebracht dat huwelijksluiting en -ontbinding met vrucht kan worden geanalyseerd vanuit het micro-economisch perspectief van rationeel handelende actoren². In het navolgende wordt verslag gedaan van een empirisch³ onderzoek naar de echtscheidingskansen van Nederlandse huwelijken, waarbij met name aandacht zal worden besteed aan economische variabelen.

Het onderzoek kan daardoor worden beschouwd als een toets op de hypothese dat deze variabelen van invloed zijn op het echtscheidingsgedrag.

Tabel 1 Aantallen echtscheidingen per jaar in Nederland

1950	6.500	1985	34.000
1955	5.500	1986	29.800
1960	5.700	1987	27.800
1965	6.200	1988	27.800
1970	10.300	1989	28.300
1975	20.100	1990	28.400
1980	25.700	1991	28.200

Bron: Tas [1989], Prins en Levering [1992].

Meer in het algemeen beoogt het onderzoek een bijdrage te leveren aan het inzicht in het verschijnsel 'echtscheiding.' Gezien het veelvuldig voorkomen van huwelijksontbinding door het uiteengaan van partners en de grote maatschappelijke consequenties die daaraan zijn verbonden, is de relevantie van dergelijk onderzoek evident. Het artikel is als volgt opgebouwd. In het volgende deel wordt nader aandacht besteed aan wat economen aan theorie hebben ontwikkeld over het verschijnsel echtscheiding. Vervolgens worden de data en de gebruikte methode besproken, daarna komen de resultaten aan de orde en ten slotte wordt het geheel geëvalueerd.

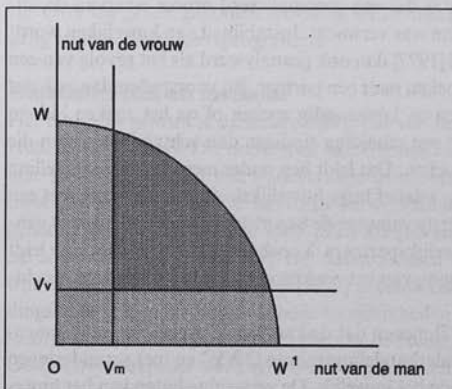
De economische analyse van huwelijk en echtscheiding

De romantische visie op het huwelijk houdt in dat de gevoelens die de beide partners voor elkaar hebben in hoge mate, zo niet geheel, op wederzijdse liefde en affec-tie zijn gebaseerd. Dat betekent dat het huwelijk los staat van de sociaal-economische context waarin de echtelieden zich bevinden. Deze kijk wordt vrij algemeen beschouwd als eenzijdig.

De economische theorie over huwelijksluiting en -ontbinding legt evenals de romantische visie de nadruk op enkele aspecten van de huwelijksrelatie, onder verwaarlozing van andere. De belangrijke rol die in deze visie op het huwelijk wordt toegekend aan het najagen van het eigenbelang door de huwelijkspartners maakt op velen een kille indruk. Dat staat in scherp contrast met de warme gevoelens die in de romantische kijk zo'n centrale plaats innemen. In zekere zin is de economische theorie dan ook te beschouwen als de tegenpool van de romantische visie⁴. Economen zijn gewend hun visies naar voren te brengen in de vorm van modellen, dit wil zeg-

gen simplificaties van de werkelijkheid die beogen een belangrijk aspect daarvan naar voren te halen onder verwaarlozing van andere, die voor het doel van de desbetreffende analyse minder relevant worden geacht. Vaak wordt daarbij gebruik gemaakt van figuren of wiskundige vergelijkingen. Zo hebben Manser en Brown [1980] een gestileerd onderhandelingsmodel ontwikkeld dat kan dienen om huwelijks-sluiting en -ontbinding vanuit een economisch perspectief te bekijken⁵. Hun gedach-tengang kan worden uiteengezet aan de hand van figuur 1.

Figuur 1 Het onderhandelingsmodel van Manser en Brown

Op de assen van deze figuur is het nut weergegeven dat de beide huwelijkspartners ervaren. Voor de ongehuwde situatie is dat één waarde, aangegeven als V_m en V_v voor respectievelijk man en vrouw. Voor de gehuwde situatie is er een groot aantal mogelijkheden dat wordt begrensd door de gebogen lijn WW' . Die lijn geeft aan dat het mogelijk is dat een van beide partners een zeer hoog nut ervaart, terwijl de ander een laag niveau van welbevinden realiseert, maar dat er anderzijds ook situaties voorstelbaar zijn waarin beide partners een hoog nutsniveau bereiken. Welke van de vele mogelijkheden zich zal realiseren hangt af van onderhandelingen tussen de beide partners. De figuur geeft dus geen gedrag weer, maar alleen de mogelijkheden voor welbevinden die beide partners hebben binnen en buiten het huwelijk. Het nut van de gehuwde toestand hangt samen met de waardering die man en vrouw toe-kennen aan het bij elkaar zijn, maar ook met de schaalvoordelen die het gezamen-lijk voeren van een huishouding biedt en met de mogelijkheid om een gezin te stich-ten. Het valt niet eenvoudig te voorspellen welk van de punten in het gebied OWW' zal worden gerealiseerd. Dat hangt af van de manier waarop de echtelieden zich ten opzichte van elkaar gedragen. Een belangrijk gegeven daarbij is dat beiden de moge-lijkheid hebben om zelfstandig verder door het leven te gaan, daarbij een nut V_m dan wel V_v realiserend. Die individueel te bereiken nutten vervullen daarmee de rol van dreigpunten in het onderhandelingsproces: het huwelijk zal alleen dan gesloten worden, respectievelijk alleen dan in stand blijven, als dat voor beide partners voor-deliger is dan individueel verder te gaan. Dat betekent dat de uitkomst van het onder-handelingsproces beperkt wordt van het enkel gearceerde gedeelte OWW' naar het

dubbel gearceerde gedeelte. Binnen de speltheorie zijn diverse oplossingen van dit onderhandelingsproces voorgesteld die op hun realiteitswaarde kunnen worden getoetst.

In de hiervoor gegeven uiteenzetting wordt slechts aandacht besteed aan twee individuen. In feite is er echter een groot aantal huwelijkskandidaten en worden de omvang en vorm van het gebied OWW' mede bepaald door de eigenschappen van de partner. Het zoeken naar een huwelijkspartner wordt in de economische theorie hierover voornamelijk geïnterpreteerd als het zoeken naar een zo voordelig mogelijke onderhandelingsruimte OWW'. Vanwege het gebrek aan informatie en de concurrentie op de 'huwelijksmarkt' is dat een gecompliceerd proces waarvan de uitkomst minder gunstig kan zijn dan was verwacht. Instabiliteit van huwelijken wordt door Becker, Landes en Michael [1977] dan ook geanalyseerd als het gevolg van een tegenvallend resultaat van het zoeken naar een partner. Zij voorspellen dan ook dat huwelijken die tot stand kwamen na kortstondig zoeken of na het zoeken binnen een beperkte doelgroep vaker in een scheiding eindigen dan echtverbintenissen die gesloten werden na uitgebreid zoeken. Dat leidt hen onder meer tot de voorspelling dat zowel een relatief lage als een relatief hoge huwelijksleeftijd samengaan met een hogere echtscheidingskans, de eerste vanwege de beperkte zoekduur, de tweede vanwege de beperkte groep van huwelijkspartners. Voorhuwelijkse zwangerschap leidt vaak tot een voortijdige beëindiging van het zoekproces en dus tot een hogere echtscheidingskans.

Becker, Landes en Michael [1977] menen dat de kans op echtscheiding ook samenhangt met de omvang van de onderhandelingsruimte OWW' en met veranderingen die daarin plaatsvinden gedurende het huwelijk. De verwachte baten van het huwelijk worden in hun visie positief beïnvloed door het inkomen van de man en negatief door arbeidsmarktparticipatie van de vrouw⁶. Onverwachte ontwikkelingen in de grootte van die onderhandelingsruimte, bijvoorbeeld werkloosheid van de man en het daaraan verbonden lagere inkomen, leiden tot een hogere kans op echtscheiding als zij de onderhandelingsruimte verkleinen en tot een lagere kans als zij die vergroten. Het gezamenlijk bezit dat man en vrouw verwerven, kan worden beschouwd als huwelijkspecifiek kapitaal, dat - althans gedeeltelijk - verloren gaat bij ontbinding van het huwelijk. Hoe groter dat vermogen, hoe kleiner de kans op echtscheiding. Kinderen zijn bij Becker het voorbeeld van huwelijkspecifiek kapitaal. Het voorgaande is hopelijk voldoende om de geïnteresseerde buitenstaander een idee te geven van de economische benadering van huwelijk en echtscheiding⁷. Het zal duidelijk zijn dat het in deze benadering gaat om een gestileerde kijk op gedrag die uitgaat van rationeel handelende actoren die streven naar een optimaal resultaat binnen de voor hen geldende beperkingen. Becker heeft daarbij de pretentie dat de economische benadering superieur is aan die van andere sociale wetenschappen:

'The rational choice model provides the most promising basis presently available for a unified approach to the analysis of the social world by scholars from different social sciences' (Becker [1993, p. 409]).

Verschillen in gedrag schrijft hij niet zozeer toe aan verschillen in mensen, maar aan verschillen in situaties waarin mensen zich bevinden, oftewel in verschillen in de beperkingen waaraan het menselijk gedrag onderhevig is. Binnen deze benadering is er dus in principe wel ruimte voor de bestudering van de effecten van culturele verschillen, zoals die tot uiting komen in bijvoorbeeld de openheid van de samen-

leving, de aanwezigheid van sociale voorzieningen en het rechtsstelsel. De nadruk ligt in deze literatuur echter veelal op de analyse van het gedrag binnen gegeven beperkingen en veel minder op die van de beperkingen zelf.

De door Becker en, in zijn voetspoor, andere economen ontwikkelde analyse is niet onomstreden. Sociologen houden zich al lang bezig met huwelijk, echtscheiding en alles wat daarmee samenhangt⁸. Zij zien de door Becker voorgestelde benadering niet zonder meer als algemener dan de reeds bestaande. Ook onder economen zijn er sceptici. Zo meent Blaug [1980] dat Becker de neiging heeft wel eens door te slaan in zijn ijver om sociale verschijnselen te verklaren met behulp van economische theorie. Over het geheel genomen is ook hij echter niet negatief over het door Becker in gang gezette onderzoeksprogramma.

Datamateriaal en methode

Het door ons gebruikte datamateriaal is dat van het Onderzoek Relatievorming In Nederland (ORIN). Dit onderzoek heeft betrekking op 1601 personen die in het jaar 1984 retrospectief zijn ondervraagd over veranderingen in burgerlijke staat, huishoudensamenstelling, leefvorm en werksituatie. De nadruk lag daarbij op gebeurtenissen in de periode 1977-1983. Uitgebreidere informatie over dit materiaal is te vinden in NIDI [1989]. Het datamateriaal vertoont veel overeenkomst met wat Becker, Landes en Michael [1977] gebruikten bij hun analyse van echtscheidingskansen. Het biedt aldus goede mogelijkheden om de gegevens van de Amerikaanse situatie te vergelijken met die van de Nederlandse.

De ORIN-steekproef werd niet a-select getrokken uit de Nederlandse bevolking. Om ook over een redelijk groot aantal waarnemingen te kunnen beschikken van de minder frequent voorkomende relatievormen werd een gestratificeerde steekproef getrokken op basis van de leefvorm in 1984. Tabel 2 geeft een overzicht van de kansen die personen in uiteenlopende leefvormen hadden om geselecteerd te worden voor het onderzoek. Gehuwd samenwonenden zijn ondervertegenwoordigd, hoofden van eenoudergezinnen oververtegenwoordigd. Aangezien de leefvorm in 1984 mede bepaald wordt door het al dan niet hebben meegemaakt van een echtscheiding is sprake van een **choice based sample**.

Tabel 2 De kansen om in de ORIN-steekproef terecht te komen.

Leefvorm in 1984	Mannen	Vrouwen
Gehuwd samenwonend	1:10373	1:11013
Thuiswonend kind	1:10040	1:7698
Hoofd eenoudergezin	1:405	1:902
Alleenstaand	1:1483	1:1355
Ongehuwd samenwonend	1:1778	1:1699
Niet-gezinshuishouden/ geen vaste partner	1:2835	1:1837

Bron: NIDI [1989].

De statistische methode die wordt gebruikt om het materiaal te analyseren is die van de duuranalyse. Centraal daarin staat de kans dat een huwelijk dat gedurende t perioden heeft bestaan in het daarop volgende tijdsinterval Δt door scheiding zal

worden ontbonden. Door deze kans te delen door de lengte van het relevante tijds-interval en de limiet te nemen voor $Dt \rightarrow 0$ vinden we de **intensiteit van het scheidingsrisico**, h :

$$h(t) = \lim_{Dt \rightarrow 0} \frac{\text{Kans op scheiding tussen } t \text{ en } t + Dt}{Dt} \quad (1)$$

De kans die in de teller van de breuk staat is een conditionele waarschijnlijkheid: er wordt van uitgegaan dat het huwelijk tot tijdstip t in stand is gebleven.

Een veelgebruikte specificatie van deze intensiteit is de volgende:

waarbij β een vector van te schatten coëfficiënten is en x een

$$h(t) = e^{\beta'x} \cdot g(t) \quad (2)$$

vector van verklarende variabelen. De functie g geeft aan op welke wijze de intensiteit in de loop van de tijd verandert. Formulering (2) staat bekend als het **proportional hazard model** en werd ontwikkeld door Cox [1972]. Dat model impliceert dat een bepaalde waarde van een verklarende variabele x_i leidt tot een vermenigvuldiging van de intensiteit van het scheidingsrisico met eenzelfde factor ($\exp(\beta_i x_i)$) voor iedere waarde van de huwelijksduur t . Dat verklaart de naam van het model. Het **proportional hazard model** is een zeer populair instrument voor duuranalyse, voornamelijk omdat het gemakkelijk toepasbaar is en redelijk flexibel: het is namelijk niet noodzakelijk om de functie $g(t)$ te specificeren om de parameters β te kunnen schatten.

Het schatten van een statistisch model op basis van gegevens uit een **choice based sample** leidt in het algemeen tot vertekening van de coëfficiënten. Om dat te voorkomen is het noodzakelijk een correctie uit te voeren. Naar analogie van wat Manski en Lerman [1977] deden voor discrete keuzemodellen hebben wij met dat doel de waarnemingen gewogen met de inverse van de relatieve kans die zij hadden om in de steekproef terecht te komen. Hierbij merken wij op dat het formele bewijs dat dit leidt tot zuivere schattingen bij Cox' *proportional hazard model* door ons niet is geleverd. In de literatuur is ook nauwelijks aandacht besteed aan de problematiek verbonden aan het schatten van duurmodellen op *choice based samples*. Een uitzondering is Ridder [1987], die aantoonde dat de door Manski en Lerman voorgestelde weging in het door hem beschouwde geval voldeed.

Uiteraard zijn alleen die waarnemingen gebruikt die betrekking hadden op personen die gehuwd zijn of gehuwd zijn geweest. De vraag 'Bent u ooit getrouwd' werd door 876 respondenten bevestigend beantwoord. Van hen waren er 679 eenmaal, 190 tweemaal en 7 driemaal gehuwd. We hebben onze analyse beperkt tot de duur van eerste huwelijken. Voor degenen die driemaal zijn gehuwd en voor degenen die voor 1977 voor de tweede maal trouwden, is de duur van het eerste huwelijk niet bekend. Deze personen konden daarom niet worden meegenomen in de schattingen. Uiteindelijk bleven 685 respondenten over.

De gebruikte variabelen

Het datamateriaal van het ORIN heeft vrijwel uitsluitend betrekking op de eigenschappen van de ondervraagde respondent. Dat maakt het onmogelijk om te onderzoeken in hoeverre verschillen of overeenkomsten tussen de partners bijdroegen aan echtscheidingskansen. Deze tekortkoming kleefte ook aan veel buitenlands datamateriaal dat wordt gebruikt voor onderzoek naar echtscheiding (bijvoorbeeld dat in

Becker, Landes en Michael [1977]), maar het is een evident nadeel voor toetsing van een theorie die zozeer benadrukt dat de onderhandelingsruimte waardoor de baten van een huwelijk worden bepaald, van de eigenschappen van beide partners afhankelijk is.

In de eerste plaats hebben we een aantal algemene kenmerken van de ondervraagde persoon gebruikt. Het eerste kenmerk betreft het geboortjaar. De geaccepteerde normen en waarden met betrekking tot huwelijk en echtscheiding zijn in de afgelopen decennia sterk veranderd en men mag verwachten dat onder ouderen de traditionele opvattingen sterker leven dan onder jongeren, wat tot uiting zou kunnen komen in een lager echtscheidingsrisico. Een tweede variabele heeft betrekking op het al dan niet gelovig zijn van de respondent. Zowel onder rooms-katholieken als onder protestanten werd het huwelijk vanouds als een verbintenis voor het hele leven beschouwd⁹. Men kan daarom verwachten dat de aanwezigheid van een geloofs-overtuiging samengaat met een lager echtscheidingsrisico¹⁰.

Een derde algemene variabele betreft de opleiding van de respondent. Daarvoor is een indeling in klassen gebruikt. Per klasse zijn dummies ingevoerd. Tevens is een dummy gebruikt die aangeeft dat de hoogst genoten opleiding niet is voltooid. Er bestaan geen duidelijke verwachtingen over het teken van de te schatten coëfficiënten voor deze dummies. Becker, Landes en Michael [1977] leggen verband met de omvang van de in het huwelijk ingebrachte hulpbronnen in de vorm van human capital, maar vinden zelf nauwelijks significante invloed van hun variabele die het aantal jaren scholing van de ondervraagde persoon weergeeft.

Naast deze algemene kenmerken is er een aantal dat informatie geeft over het zoekproces dat aan het huwelijk vooraf ging. De eerste daarvan betreft het hebben samengewoond voor het huwelijk. Huwelijkspartners die voordien hebben samengewoond hebben meer informatie over elkaar verzameld, wat zou moeten leiden tot een stabiel huwelijk.

We hebben hiervoor gezien dat de huwelijksleeftijd die tot de meest stabiele echtscheidingsrisico's leidt niet op zeer jonge en evenmin op relatief hoge leeftijd moet worden verwacht. Om die hypothesen van Becker te toetsen is het verschil tussen de werkelijke en de gemiddelde huwelijksleeftijd zowel lineair als kwadratisch opgenomen. We verwachten in beide gevallen een dalparabool, dus een positieve coëfficiënt voor de kwadratische term. De gemiddelde leeftijd waarop het eerste huwelijk werd gesloten, ligt in onze gegevens voor vrouwen op 22 jaar, voor mannen op 24 jaar. Als het minimale echtscheidingsrisico optreedt bij een leeftijd die hoger is dan het gemiddelde, zal een negatieve coëfficiënt voor de lineaire term gevonden worden, in het tegenovergestelde geval een positieve.

Tenslotte is in dit verband nog een dummy opgenomen die aangeeft dat het eerste kind binnen zes maanden na de huwelijksluiting werd geboren. Dat zou kunnen duiden op een overhaaste beëindiging van het zoekproces en daardoor tot een hogere echtscheidingskans aanleiding geven.

De aanwezigheid van kinderen, de belangrijkste vorm van huwelijk-specifiek kapitaal, zou volgens de economische literatuur het echtscheidingsrisico moeten verminderen. Om deze voorspelling te toetsen is een aantal dummies ingevoerd. De eerste daarvan heeft betrekking op de aanwezigheid van tenminste één kind, de tweede op die van tenminste twee kinderen en de derde op die van tenminste drie kinderen.

We verwachten dat vooral de aanwezigheid van tenminste één kind tot een lagere echtscheidingskans zal leiden.

Aangezien de ORIN-data geen rechtstreekse informatie over het inkomen bevatten (en deze variabele bovendien over de levenscyclus behoorlijk kan variëren) is de beroepsstatus als verklarende variabele opgenomen. De achterliggende gedachte is dat een hogere beroepsstatus in het algemeen zal samengaan met een hoger inkomen. In de literatuur wordt aan inkomen, en aan verwachtingen over dat inkomen, een belangrijke rol toegekend. Een hoger inkomen betekent meer potentiële baten van het huwelijk, wat tot een lagere echtscheidingskans zou kunnen leiden. Anderzijds is het inkomen aan een van beide partners verbonden en geeft het daarmee aanleiding tot een hoger dreigpunt en daarmee tot een hogere echtscheidingskans. Er zijn daarom geen eenduidige verwachtingen met betrekking tot het teken van deze coëfficiënt te formuleren. Tegenvallende inkomens zouden moeten leiden tot een hoger echtscheidingsrisico. Werkloosheid van de man gedurende een deel van het huwelijk duidt op een dergelijke tegenvaller. We verwachten dan ook een negatieve coëfficiënt voor de dummy die hiervoor werd opgenomen.

De rol van het inkomen wordt nog gecompliceerder doordat de hoogte ervan samenhangt met het aantal uren betaalde arbeid. Met name voor vrouwen zou, volgens Becker, hogere arbeidsparticipatie leiden tot een vermindering van de baten van het huwelijk en daarmee tot een grotere echtscheidingskans.

Men kan zich voorstellen dat het effect van arbeidsmarktparticipatie van de vrouw op de echtscheidingskans mede afhangt van de hoogte van de opleiding. Daarom is ook het produkt van de opleiding en het aantal uren per week dat de vrouw werkt in de regressie opgenomen¹¹.

Resultaten

De schattingsresultaten zijn weergegeven in tabel 3. De daarin vermelde coëfficiënten vormen de vector β in vergelijking (2).

Een recenter geboortear is inderdaad tot een hogere echtscheidingskans te leiden, maar het effect is alleen voor de mannen significant. De dummy die betrekking heeft op religieuze overtuiging heeft geen significante coëfficiënten. Mogelijk hangt dit samen met de betrekkelijke grofheid van deze variabele. Voor de opleiding vinden we een aantal significante coëfficiënten, maar die vertonen geen duidelijk patroon. Het is kennelijk in het algemeen niet zo dat een hogere opleiding, via grotere baten van het huwelijk, tot een lagere echtscheidingskans leidt. Als de respondent de hoogste opleiding die werd gevolgd niet heeft afgemaakt, heeft hij of zij een significant hoger risico van echtscheiding. Dit is een effect dat in de literatuur, voor zover wij weten, niet eerder is gerapporteerd. Het effect bleek niet beperkt tot lagere opleiding, maar is evengoed aanwezig wanneer de niet afgemaakte opleiding de universiteit is.

Als de respondent voor het huwelijk heeft samengewoond gaat dit bij vrouwen samen met een hoger echtscheidingsrisico; bij mannen lijkt wel een lager risico op te treden. In de literatuur is in dit verband wel gewezen op de selectiviteit van de groep voorheen samenwonenden: daaronder zullen betrekkelijk veel mensen zijn met reserves tegen het huwelijk als levenslange verbintenis. Deze mensen zullen, als zij toch een huwelijk sluiten, waarschijnlijk een hogere echtscheidingskans hebben¹². Met betrekking tot de huwelijksleeftijd vinden we opnieuw tegengestelde resultaten.

Tabel 3 Schattingsresultaten

vrouwen variabele	mannen coëff. p-waarde ¹	coëff. p-waarde ¹
geboortejaar	0,016 0,054	0,079 0,000
niet gelovig	-0,030 0,793	-0,009 0,893
opleiding		
universiteit	0,290 0,640	0,955 0,000
hbo	1,106 0,000	-0,624 0,000
mbo	-	-
lbo	-0,225 0,073	-0,785 0,000
lo	0,494 0,002	-0,241 0,039
opleiding niet af	0,505 0,000	0,202 0,003
samen gewoond	0,467 0,022	-1,104 0,000
huwelijksleeftijd	-0,067 0,000	0,116 0,000
huwelijksleeftijd ²	0,013 0,000	-0,016 0,000
kind binnen zes m.	1,225 0,000	1,338 0,000
kinderen		
geen	-	-
een of meer	-1,430 0,000	-2,039 0,000
twee of meer	-0,757 0,000	-0,586 0,000
drie of meer	-0,460 0,000	0,089 0,299
beroepsstatus		
hoog	-1,441 0,000	0,539 0,000
middelhoog	-0,366 0,161	0,799 0,000
middellaag	-0,842 0,000	0,011 0,897
laag	-1,435 0,000	-0,105 0,365
geen beroep	-	-
werkloos geweest	-	0,844 0,000
aantal uren werk	0,017 0,001	-
opleiding*aantal uren		
universiteit	0,067 0,051	-
hbo	0,025 0,002	-
mbo	-	-
lbo	0,031 0,000	-
lo	-0,044 0,097	-

¹ De p-waarde geeft de kans aan dat de werkelijke coëfficiënt gelijk is aan nul. De gebruikelijke grenswaarde is 0,05.

Voor vrouwen wordt de verwachte dalparabool gevonden met een minimum dat wat hoger ligt dan de gemiddelde huwelijksleeftijd in de steekproef. Voor mannen wordt echter een bergparabool gevonden en lijkt een huwelijksleeftijd die iets boven het gemiddelde ligt een maximale kans op echtscheiding te geven.

Als binnen zes maanden na de huwelijksluiting een kind is geboren hebben de ouders, zoals werd verwacht, inderdaad een hogere echtscheidingskans. Met betrekking tot de variabelen die de invloed van het zoekproces weergeven, zijn dus geen eenduidige resultaten bereikt. Voor vrouwen heeft samenwonen een effect dat tegengesteld is aan het door de theorie voorspelde, bij mannen zijn de resultaten voor de huwelijksleeftijd in strijd met de verwachtingen daaromtrent.

Veel beter gaat het met de voorspelling over de invloed van kinderen. De aanwezigheid van tenminste één kind heeft het grootste effect, maar zowel bij mannen als vrouwen treedt nog een extra effect op als ook een tweede kind aanwezig is. Een derde kind heeft bij vrouwen wel, bij mannen geen significante invloed op het echtscheidingsrisico. Bij mannen gaat een hoge of middelhoge beroepsstatus samen met een hogere scheidingskans. Bij vrouwen vinden we in alle gevallen een negatieve coëfficiënt, maar er blijkt geen duidelijk verband tussen de beroepsstatus en de grootte van het effect. De schattingsresultaten wijzen er voornamelijk op dat het

Abstract

This article focuses on the economical analysis of divorce of Dutch men en women. The used data have been derived from the Relationships Survey in the Netherlands (ORIN). This article tries to give an answer to the question if determinants are relevant to divorce rates. Cox's proportional hazard model is used as statistical method to estimate divorce rates. This article contains a summary of the theoretical economic literature, concerning the stability of marriage and of the results of empirical research based on the economic literature. A model, based on this literature and empirical research, has been specified to estimate the divorce rates. The empirical results are partly an affirmation of the theory and partly in contradiction with it. Economic determinants seem to influence the divorce rate, however it's not completely clear in what way the determinants influence the divorce rates.

uitoefenen van een beroep, en het genieten van het daaraan verbonden inkomen, op zich tot een lager echtscheidingsrisico leidt. Werkloosheid van de man heeft, overeenkomstig de verwachting die hierover in de literatuur is geuit, een destabiliserend effect op het huwelijk. Voor wat betreft de arbeidsmarktparticipatie van de vrouw hebben we zojuist gezien dat het hebben van een baan een vermindering van het echtscheidingsrisico met zich mee lijkt te brengen. Naarmate de vrouw een groter aantal uren werkt wordt dit effect echter kleiner. Dat is het geval voor alle opleidingsniveaus met uitzondering van dat van lager onderwijs.

Evaluatie

In hoeverre bevestigen de gevonden resultaten de verwachtingen die daarover op grond van de economische literatuur bestonden? Voor de variabelen die de invloed van het zoekproces weergeven, werden de voorspellingen van de theorie gedeeltelijk bevestigd, gedeeltelijk ook tegengesproken. Met name het effect van de huwelijkleeftijd op de echtscheidingskans van de man lijkt in dit verband problematisch, voor het afwijkende resultaat met betrekking tot samenwonen dat voor vrouwen werd gevonden, bestaat een acceptabele verklaring. Voor wat betreft de invloed van kinderen op de echtscheidingskans wordt de voorspelling van de theorie bevestigd. De gevonden effecten van arbeidsmarktparticipatie van de vrouw kunnen niet als rechtstreekse voorspellingen van de theorie worden beschouwd, maar zijn binnen het kader van die theorie wel goed te interpreteren. Arbeidsmarktparticipatie op zichzelf gaat samen met een lager echtscheidingsrisico, maar naarmate de vrouw een groter aantal uren werkt, en de mogelijkheden voor interne arbeidsverdeling in het huishouden kleiner worden, verdwijnt dit effect weer. Het positieve effect van participatie kan worden geïnterpreteerd als zijnde veroorzaakt door de daarmee samenhangende vergroting van de baten van het huwelijk. Werkloosheid van de man blijkt, zoals werd verwacht, tot een hoger echtscheidingsrisico te leiden.

Het eindoordeel over de empirische waarde van de economische theorie dat uit deze studie voortvloeit, is genuanceerd, maar de positieve elementen overheersen de negatieve. Nader onderzoek, op basis van andere gegevens, zou meer duidelijkheid kunnen scheppen. Het lijkt met name van belang dat data worden verzameld en geanalyseerd waarin gegevens over de beide (ex-)huwelijkspartners zijn opgenomen en niet

alleen, of hoofdzakelijk, die van de ene geïnterviewde partner, zoals bij de ORIN-data het geval is. Op die manier kan meer licht worden geworpen op de factoren die bepalend zijn voor de kwaliteit van de relatie tussen de huwelijkspartners en daarmee op de kans tot echtscheiding.

Literatuurlijst

- Becker, G.S., *A treatise on the family*. Cambridge (Ma), 1981; Nobel Lecture: *The Economic Way of Looking at Behavior*. Journal of Political Economy, 101, 385-409, 1993; E.M. Landes en R.T. Michael, *An economic analysis of marital instability*. Journal of Political Economy, 85, 1141-1187, 1977.
- Bergen, A. van, *Liefde is liefde, trouwen een investering*. Elsevier, 24 april 1993.
- Blaug, M., *The Methodology of Economics*. Cambridge, 1980.
- Bumpass, L.L. en J. Sweet, *Differentials in marital instability*. American Sociological Review, 37, 754-766, 1972.
- Canabal, M.E., *An economic approach to marital dissolution in Puerto Rico*. Journal of Marriage and the Family, 52, 515-513, 1990.
- Cherlin, A., *Work life and marital dissolution*. in: G. Levinger en O.C. Moles (eds.) *Divorce and Separation: Context, Causes, Consequences*, New York, 1979.
- Douma, W.H., *Het gezin tussen verleden en toekomst*. Wageningen, 1975.
- Easterlin, R.A., *Birth and fortune: the impact of numbers on personal welfare*. New York, 1980.
- Greenstein, T.N., *Marital disruption and the employment of married women*. Journal of Marriage and the Family, 52, 657-676, 1980.
- Hagenaars, A.J.M. en S.R. Wunderink-van Veen, *Soo gewonne, soo verteert*. Leiden, 1990.
- Klijzing, E., *'Weeding' in the Netherlands: First-Union Disruption among Men and Women Born Between 1928 and 1965*. European Sociological Review, 8, 53-70, 1992.
- Lerman, S.R. en C.F. Manski, *The estimation of choice probabilities from choice based samples*. Econometrica, 45, 1977.
- Manser, M. en M. Brown, *Marriage and Household Decision Making: A Bargaining Analysis*. International Economic Review, 21, 31-41, 1980.
- Manting, D., *The break-up of unions: the role of cohabitation*. PDOD paper 11, Amsterdam, 1992; *Welke vrouwen maken een echtscheiding mee?* Maandstatistiek van de bevolking, 93, 18-29, 1993.
- NIDI [1989], *Relatievormen in Nederland: resultaten van een survey-onderzoek*. Den Haag, 1989.
- Prins, C.J.M. en J. Levering, *Huwelijkssluiting en huwelijksontbinding en sterfte 1976-1990: een overlevingsstafelbepijnding*. Maandstatistiek van de Bevolking, 3, 17-24, 1992.
- Ridder, G., *Life cycle patterns in labor market experience*. Amsterdam, 1987.
- Ross, H.L. en I.V. Sawhill, *Time of Transition: The Growth of Families Headed by Women*. Washington, 1975.
- Spitze, G. en S.J. South, *Determinants of divorce over the marital life course*. American Sociological Review, 51, 583-590, 1986.
- Tas, R.F.J., *Echtscheiding in Nederland, 1950-1987*. Maandstatistiek van de Bevolking, 6, 17-29, 1989.
- Vierkandt, A., *Gesellschaftslehre*. Stuttgart, 1928.
- White, L.K., *Determinants of Divorce: A Review of Research in the Eighties*. Journal of Marriage and the Family, 52, 904-912, 1990.
- Willems, P. en C. Vanderhoeft, *Samenwonen, huwen en scheiden*. Bevolking en Gezin, 3, 271-310, 1985.

Noten

- Deze stijging hangt samen met de in 1971 veranderde wetgeving op dit gebied. Die verandering kan echter niet als oorzaak van de toename van het aantal echtscheidingen worden aangemerkt, maar moet eerder worden beschouwd al een gevolg van veranderde opvattingen over huwelijk en gezin.
- Zie bijvoorbeeld Van Bergen (1993) voor een licht verteerbare weergave van Beckers analyse van het huwelijk.
- Dat wil in dit verband zeggen dat op basis van gegevens die niet speciaal voor dit onderzoek zijn verzameld, de parameters worden geschat van een model dat op basis van de economische theorie omtrent echtscheiding wordt ontwikkeld.
- In de sociologie staat wat hier omschreven werd als de romantische visie op het huwelijk sinds Vierkandt (1928) bekend als de Neigungshe, terwijl de visie van Becker veel overeenkomsten heeft met wat Vierkandt de Situationhe noemde. Vierkandt meende dat laatstgenoemde vorm in de moderne samenleving zou verdwijnen, terwijl de eerstgenoemde dominant zou zijn. Zie bijvoorbeeld Douma (1975, 65-66).
- Voor een uitgebreidere inleidende behandeling van het model van Manser en Brown zie verwezen naar Hagenaars en Wunderink-van Veen (1990).
- De verschillende effecten van deelname aan het beroepsleven van mannen en vrouwen hangen samen met de wijze waarop de combinaties van eigenschappen van man en vrouw worden gewaardeerd. Zie Becker (1981).
- Wie meer in details wil treden, vindt in de literatuurlijst een aantal suggesties.
- Er zijn tijdschriften speciaal hieraan gewijd: Journal of Marriage and the Family, Journal of Family Issues.*
- Uiteraard is dit een globale uitspraak. Met name onder protestanten waren, en zijn, er geloofsgemeenschappen met minder strakke opvattingen en hogere echtscheidsfrequenties.
- Als beide partners een verschillende geloofsovertuiging hebben, is de scheidskans groter. We hebben echter alleen informatie over de ondervraagde persoon en kunnen dus geen rekening houden met dit verschijnsel.
- Voor mannen kan men zich iets dergelijks voorstellen, maar de geringe variatie in het aantal uren dat zij werken, maakt het onmogelijk dit kruislings effect te identificeren.
- Zie Klijzing (1992), Manting (1992).